

Vaihtoehtopedagogiikat auttavat hitaasti eteneviä opinnoissaan

Koulutukseen osallistuminen ja syrjäytymiskehitys liittyvät läheisesti yhteen. Koulutus on avainasemassa lasten ja nuorten syrjäytymisuhkien ennaltaehkäisyssä ja yhteiskuntaan sosiaalistamisessa. Kun koulutus integroi yksilöä yhteiskuntaan, niin se voi samanaikaisesti ajaa sivuraiteelle niitä, joiden on vaikea pysyä vauhdissa mukana pärjäämistä ja tehokkuusvaatimuksia korostavassa ilmapirissä. Koulutus on siten myös riskien ympäristö, jossa tapahtuu polarisoitumista. Toiset pärjäävät ja toiset uhkaavat pudota. Onko normalioppilaan rimaa nostettu koko ajan ylemmäs?

Viimeaikaisten tutkimusten mukaan viidesosa nuorista voi aiempaa huommin ja heille kasautuu vakavia ongelmia. Monet hyvinvoinnin mittarit ovat kääntyneet punaiselle. Oppimisen ja tasapainoisen kasvun kannalta ei ole yhdentekevää millainen oppilaiden hyvinvointi ja viihtyvyys koulussa on. Esimerkiksi suuret luokkakoot ja oppilasryhmät heijastuvat koulutyöskentelyssä lasten ja nuorten reagoitina. Koulun henki, ilmapiiri sekä kuulumisen ja osallisuuden tunne ovat koulusuhteen muodostumisessa olennaisia tekijöitä.

Tässä artikkelissa tarkastelen kasvatustieteen väitöstutkimukseni tuloksiin ja lisäksi ammatillisen koulutuksen keskeyttämistä koskevaan tutkimukseeni tukeutuen kielteisten koulukokemusten pitkäaikaisia vaikutuksia. Kuvaan myös miten opettaja ja muut koulun toimijat voivat vaihtoehtopedagogisia ideoita soveltamalla tukea niitä oppilaita, joiden koulunkäyntiin alkaa kasautua syrjäytymisuhkaa ennakoivia piirteitä. On tärkeää tunnistaa koulun toimintamekanismeissa sellaisia tekijöitä, jotka voivat johtaa oppilaiden putoamiseen koko järjestelmästä. Huomiota tulisi kiinnittää erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohtaamiseen, erilaisten ongelmati-

Ilpo Kuronen.

lanteiden varhaiseen tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen ja ennaltaehkäisevään toimintaan.

Vaikeuksissa olevia nuoria on turha sopeuttaa perinteisiin koulun toimintamekanismeihin, malleihin ja opetusjärjestelyihin, jotka eivät heille sovi. Tarvitaan lisää tehoa opiskelua tukeviin toimiin, ohjaukseen ja opiskelun henkilökohtaistamiseen. Monimutkaisiin tuen tarpeisiin voidaan vastata muokkaamalla järjestelmää nuorten taipumuksiin ja valmiuksiin paremmin sopivaksi. Yksilöllisellä ja kokonaisvaltaisella opetuksella ja ohjauksella autetaan parhaiten niitä nuoria, jotka eivät pärjää perinteisissä koulu yhteisöissä. Työkoulu- ja sosiaali- ja erityispedagoginen ajattelu korostavat yhteisöllisyyttä ja pyrkivät edistämään nuorten kasvua ihmisinä. Tällöin myös pedagogisen suhteen ja persoonallisuuskasvatuksen merkitys samoin kuin joustavuus, avoimuus ja tilannekohtaisuus korostuvat. Tavoitteena on estää koulutuksellista, työmarkkinallista ja sosiaalista syrjäytymistä auttamalla yksilöä arjen hallinnassa sekä itäsenäisissä ratkaisuissa yhteiskunnan

muutoksessa, parantamalla nuoren sosiaalisia vuorovaikutustaitoja ja elämäntaitoja sekä vahvistamalla toimintakykyä ja yhteiskunnallista identiteettiä.

Hyvinvointi ja viihtyvyys tärkeitä koulusuhteessa

Hyvinvointi ja kouluviihtyvyys ovat yhteydessä oppimiseen. Ilo, hauskuus ja rentous auttavat oppimisessa ja motivoitumisessa eivätkä ne sulje pois tavoitteellista ja tosi mielellä tapahtuvaa opiskelua. Viihtyminen koulussa ei ole pysyvä tila, vaan sitä testataan arjen kohtaamiskäytännöissä, joissa oppilaat haastavat opettajansa ohjaukseen joka päivä. Suhde opettajaan ja luokkatovereihin, koulun tilat, varhainen tuki ja puuttuminen, joustavuus sekä palaute ja kannustus ovat olennaisia viihtyvyydestä tekijöitä. Suomalaisoppilaat ovat PISA-tutkimusten mukaan oppimistuloksissa ykkösiä, mutta kouluelämän laadussa meillä ollaan häntäpäässä. Tietopainotteisuus, pänttäminen ja suorituspakko ovat uhkia kouluviihtyvyydelle. Koulussa oppilaan tulisi olla kaikessa nu-

Ilpo Kuronen

Peruskoulusta elämäkouluun

Ammatillisesta koulutuksesta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten aikuisten tarinoita peruskoulusuhteesta ja elämäkulusta peruskoulun jälkeen

2010. 362 s. 30 e. T026.

Lasten ja nuorten vointi koulussa on kehittynyt vastakkaisiin suuntiin. Enemmistö voi hyvin, mutta yhä useampi kärsii esimerkiksi jännittämisestä, keskittymis- ja motivaatiovaikeuksista, kiusaamisesta, masennuksesta tai ulkopuolisuuden tunteesta. He ovat tuen tarpeessa, mutta koulun ennaltaehkäisevä toiminta on puutteellista. Moni nuori on vaarassa pudota koulun kyydistä ja myöhemmin työelämästä.

Tutkimus valaisee oppilaiden jännitteisessä koulusuhteessa ja peruskoulun jälkeisessä elämäkulussa muodostuvia ongelmakimppuja ja kielteisiä kehiä. Julkaisu johdattaa paljastavien esimerkein pohtimaan koulun toimintamekanismeihin kätkeytyviä heikkouksia ja riskejä. Ne voivat pahimmillaan johtaa elämänmittaiseen syrjäytymiseen.

Elämäkulun pitkittäinen tarkastelu nostaa esiin ainutlaatuisia koulu- ja elämäkokeimuksia. Ne eivät tartu nuorten syrjäytymisvaarasta kertoviin tilastoihin tai rekistereihin. Tutkimus osoittaa selkeästi vaihtoehtoisten koulutusmallien tarpeellisuuden valtavirrassa hapuilevien nuorten opinpoluilla.

TILAUKSET:

www.ktl-julkaisukauppa.fi
 ktl-asiakaspalvelu@jyu.fi
 Puh. (014) 260 3220

Tutkimuksia 26
 ISBN 978-951-39-3889-5
 ISSN 1455-447X

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
 KOULUTUKSEN TUTKIMUSLAITOS

mero yksi eikä koulu saisi olla yhteisö, johon kaikki eivät tunne kuuluvansa. Hyvä koulu synnyttää tunteen mukavasta paikasta. Hyvinvointitoiminta ei ole vain sääntöjä ja ohjeita. Koulun roolia hyvinvointityössä tulisi vahvistaa ja toiminnan laatua koulussa arvioida myös yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta.

Oppilaan ja koulun välisen suhteen jännitteisyyteen vaikuttavat mm. koulun arjessa syntyvät kokemukset sekä ihmissuhteet ja kohtaamiset koulussa. Koulusuhte ilmenee oppilaan perusajattelunsa koulutyöhön, tapana kiinnittyä kouluun ja sitoutumisena opiskeluun. Pärjäämättömyyden kokemukset tehokkuutta, nopeutta ja samanlaisuutta korostavassa toiminnassa haittaavat koulutukseen sitoutumista ja lisäävät vastenmielisyyttä koulua kohtaan. Käsitys omasta koulutettavuudesta syntyy peruskoulussa jo varhain. Yksi ilmaisee olevansa huono kielipää, toinen kömpelö liikkuja tai surkea piirtäjä ja joku pitää itseään laiskana lukijana, mutta tekijätyyppinä. Aikuisilta ja koulun toimijoilta unohtuu helposti, että kilpailu ja kaikessa pärjääminen eivät ole oppimisen päätarkoitukset. Pikemminkin yk-

silöiden välinen kilpailu on uhka yhteisöllisyydelle ja oppilaan koko koulutusperustalle.

Kielteiset kokemukset kehystävät myöhempää koulutusuraa

Alussa mainittujen tutkimusteni mukaan jo alakoulussa tai viimeistään yläkouluun siirtyessään erilaisiin vaikeuksiin joutuneiden oppilaiden koulusuhte muodostui kielteiseksi. Ongelmien taustalla ilmeni oppimisvaikeuksia, lukihäiriöitä, keskittymisongelmia, ylivilkkautta ja masennusta, mutta myös useita hyvää vanhemmuutta nakertavia tekijöitä kotona, kuten perheväkivalta, mielenterveysongelmat tai alkoholismi. Kielteiset koulukokemukset, epäonnistumiset, kiusatun ahdistus ja tuska, jännittäjäksi tai levottomaksi leimautuminen, silmätikuksi ja törmäyskurssille joutuminen, riittämättömyyden tunne, mielialan lasku, henkinen haavoittuvuus ja uupuminen, synkät ajatukset, yksinäisyys, turvattomuus tai psykosomaattiset oireet yksilöiden kokemuksina paljastavat koulun sisälle piiloutuvan pahoinvoinnin ja pimeän puolen. Op-

pilaiden henkinen pahoinvointi näytetty lisäksi esim. päihteiden käytönä, syömishäiriöinä, poissaoloina ja alisuoriutumisena.

Pienissä kouluissa ja kyläkoulujen yhdysluokilla syntyivät kaikkein myönteisimmät koulukokemukset, mutta yläasteelle siirtyminen varsinkin maaseudun pienestä koulusta osoittautui kriittiseksi vaiheeksi. Kaikki oli uutta ja outoa, ei ollut asemaa eikä roolia muuttuneessa tilanteessa ja monenlaiset haasteet lisääntyivät. Ohjaus ja tuki kuitenkin vähenivät, ratkaisematta jääneet ja usein jo alakoulussa syntyneet ongelmat kärjistyivät, sitoutuminen oli heikointa ja koko koulu-uran kielteisimmät kokemukset syntyivät. Myönteistä palautetta ja kannustusta ei saatu, mutta rangaistuksia ja kontrollia kyllä. Oppilaat kaipasivat jälkikäteen arvioidessaan vaikeuksiansa puheeksi ottamista, työrauhaa, lämpimämpää ilmapiiriä ja välittämistä.

Kiusatut sinnittelivät kestävyytensä ääri rajoilla ja jäivät yksin. Heidän kouluviihtyvyytensä romahti, he ajautuivat vaikeisiin kriiseihin ja saivat henkisiä traumoja, jotka rasittivat pitkään. He menettivät luottamuksensa ihmisiin,

heidän itsetuntonsa kärsi ja he yhdistivät kiusaamiskokemuksensa myöhemmin puhjenneisiin mielenterveysongelmiin. Tulevaisuutensa suhteen he olivat erityisen neuvottomia ja koulukielteisiä.

Oppilaat eivät kokeneet opettajien toimintatapoja oikeudenmukaisiksi. Monet opettajat ottivat heidät silmätkuiksi ja kohtelivat leiman mukaisesti. Oppiaineet muuttuivat kielteisen opettajasuhteen vuoksi vastenmieliseksi ja numerot putosivat rajusti. Kun alakoulussa oppilaat kokivat olleensa vielä subjekteja, niin yläkoulussa he kokivat olleensa enemmän objekteja ja heihin suhtauduttiin välinpitämättömästi. Opettajat näyttivät olleen enemmän kiinnostuneita oppiaineesta kuin kasvatuksesta. Jotkut putosivat peruskoulusta kokonaan ja viimeistelivät oppivelvollisuutensa vasta vuosien kuluttua.

Leimautuminen peittää voimavarat ja vahvuudet

Oppilaan leimautuminen erilaiseksi harhauttaa usein aikuisenkin katsomaan lasta tai nuorta liian kapea-alaisesti. Tällöin esim. koulupudokkaan, kiusatun, ADHD-lapsen, paniikkihäiriöisen tai mielenterveysongelmaisen hyvät ominaisuudet, voimavarat ja vahvuudet jäävät havaitsematta. Kielteinen stigma rasittaa pitkään. On tärkeää oivaltaa kätkeyty selviytyvyys ja varoa asettamasta lopullisia leimoja tai ennustamista kenenkään putoamista ennenaikaisesti. Tunne selviytymisestä ja toivon ylläpito ovat ratkaisevia tekijöitä haasteiden kohtaamisessa. On aina parempi neuvoa ja tukea kuin moittia ja arvostella.

Tutkimusteni mukaan yläkoulu ei valmistanut vaikeuksissa olleita ja muita heikommista lähtökohdista ponnistelleita nuoria riittävästi nivelvaiheeseen. Tulevaisuus näyttäytyi epäselvänä, sitä ei juurikaan ajateltu eivätkä tulevaisuuden mahdollisuudet avautuneet. Yhteisvalintamekanismi tuntui vaikealta ja saatu ohjaus koettiin vain teknisenä apuna. Näköalattomuus haittasi valintojen tekoa ja toisen asteen koulutukseen muodostui keskeyttämisuhkia ja kiinnittymisongelmia. Monet joutuivat turva-verkkojen varaan ja tarvitsivat terapiaa. Yhteiskuntaan kiinnittymisen polut osoittautuivat hankaliksi ja haasteellisiksi. Aikuistumisesta tuli mutkikas prosessi, jossa haettiin ratkaisuja ja kamppailtiin selviytymisen ja kas-

vun tiellä irti syrjäytymisriskeistä.

Häiritsevää käyttäytyminen on helppo havaita, mutta myös ahdistus, arkuus, vetäytyminen, kiusaaminen ja alkava putoaminen pitäisi tunnistaa. Sormien läpi katsominen ja tilanteeseen tyytyminen vauhdittaa kielteisen kehän muodostumista. Se taas ennakoiki myöhempiä selviytymisongelmia, korjaavia toimenpiteitä ja terapiaa. Kielteisten kokemusten ja epäonnistumisten keriytyvää kehää on vaikea katkaista ja syrjäytymiseen johtavat riskit pääsevät kasvamaan.

Vaihtoehtoiset koulutusmallit käännekohta monille

Elämän suunnittelu on normi ja yhteiskunta vaatii taloudellisesti, poliittisesti ja moraalisesti lineaarisia, nopeita ja ongelmattomia uria, jotka jäävät monille nuorille haaveiksi. Nuoria painostetaan ja syyllistetään nopeisiin ja suoriin siirtymiin ja lyhyisiin opiskeluaikoihin koulutusurallaan. Kaikki nuoret eivät kerta kaikkiaan pysty etene-mään tehokkaasti. Monet etsivät ja kulkevat omia polkujaan, kokeilevat, testaavat, protestoivat eivätkä tee sitovia päätöksiä. Onko hitaasti eteneville aikaa, paikkaa ja mahdollisuuksia? Yhä useampi tarvitsee apua ja tukea pysyäkseen mukana. Samanlaisuuden tavoittelu ja kovenevat pärjäämisvaatimukset ajavat yhä useampia marginaaliin ja putoamisvaarassa olevien määrä kasvaa. Jäykät rakenteet ja vaihtoehdottomat ajattelutavat vaivaavat järjestelmiämme, joissa erilaisuudelle on niukasti tilaa. Nuoret tarvitsevat apua tulevaisuutensa rakentamisessa. Parasta tukea on turvata laadukas perusopetus.

Tutkimusteni mukaan tavanomaisesta poikkeavat vaihtoehtoiset, työpainotteiset ja yksilölliseen tukeen pyrkivät koulutusmallit tuottivat kaikille tutkittaville aikaisemmista koulukokemuksista selvästi erottuvia myönteisiä tunteita ja pärjäämisen kokemuksia. Ne pystyivät vahvistamaan elämäntähtäilyä ja antamaan kokonaisvaltaista ohjausta ja tukea sekä kiinnittämään opiskelijat soveltamalla joustavia ratkaisuja opiskelun toteuttamisessa. Ohjaajilla oli asenne kohdallaan ja sydän paikallaan sekä halua ja osaamista lähiauttamiseen. Opettajan ja opiskelijan välillä toteutui luottamusta herättävä ja tasa-arvoinen vuoropuhelu. Kohtaamisilla oli siis ratkaiseva merkitys. Vaikeistakin asioista, tunteista ja ahdistuksesta oli

Ilpo Kuronen.

helppo puhua. Kannustusta ja myönteistä palautetta annettiin pienestäkin edistymisestä. Turvallisuutta toi pieni ryhmä, jossa sai olla aidosti oma itsensä ja ryhmän jäseniltä sai tuen. Yksilölliset ja erilaiset tavat oppia huomioitiin ja joustoja sallittiin tarpeiden mukaan. Ohjaus ja tuki annettiin oikea-aikaisesti.

Vaihtoehtoisesta koulutusmuodosta muodostui myönteinen käännekohta ja uusi alku koulutusuralla ja elämäntähtäilyssä. Työssäoppimisen kokemukset olivat merkittäviä. Ne toivat uuden ulottuvuuden koulukokemuksiin ja työyhteisössä sai kannustavaa palautetta osaamisesta. Vaikeat elämäntähtäilyt alkoivat muuttua vähitellen voimavaroiksi. Tarvitaan siis tukea antavaa otetta ja syrjäytymistä ehkäisevää toimintakulttuuria. Joustavat koulutus- ja työvoimapolitiittiset ratkaisut ovat merkittäviä yksilön hyvinvoinnin ja sosiaalisen integraation kannalta. Suomalaisnuorten koulutususkon on vahva eikä koulukielteisyysskään estä hakeutumista koulutuksen pariin. Koulutuksen koetaan kuuluvan asiaan vaikeuksista huolimatta. Tarvitaan kuitenkin oikea aika, paikka ja vaihtoehto tulokselliseen opiskeluun.

